

In memoriam

Академик Тодор Николов (1931–2021)

На 26 март 2021 г. ни напусна големият български учен и преподавател, докторът на геолого-минералогическите науки, дългогодишен професор в СУ „Св. Климент Охридски“ и Геологическия институт „Акад. Страшимир Димитров“ и действителен член на БАН, академик Тодор Николов. Отиде си внезапно, точно един месец, след като навърши 90 години. Отиде си, след като видя издадена поредната му вълнуваща книга върху еволюцията на хоминидите, но не можа да дочака последната си книга „Дългото пътуване към познанието“, която е планирана за издаване в средата на настоящата година. Академик Тодор Николов пое към по-добрия свят неочаквано, защото въпреки напредналата си възраст, той не спираше да работи и обмисляше написването на още книги. Въпреки че остави богато и изпълнено със знания творчество, книгите, които би направил с присъщите за него опит, умения и мъдрост, ще липсват на всеки, който проявява интерес към историята на Земята. В едно от последните му интервюта, пред Димитър Томов от в. „Труд“, акад. Тодор Николов беше наречен сполучливо „Земният академик“, човекът, който познаваше многоликото геоложкото минало на нашата планета и беше загрижен за нейното бъдеще, но и човек разбираем, достъпен и сърдечен при общуването с читателите си. В мнения, изказани в същото интервю, г-жа Любка Александрова (кмет на община Левски) подчертава, че акад. Тодор Николов е „голяма личност, чиято достойна биография представлява дългия път на себепознанието на човека, който винаги е бил свързан здраво с родния си край; световна знаменитост, тръгнал от малка схлупена къщурка към върховете на световната наука“. В последните години от живота си акад. Тодор Николов обичаше да се връща назад в годините и публикуваше статии за първопроходците в българската геология и техните последователи, с много от които той беше съвременник и другар. Той обичаше да споделя спомените си за дългия му път в науката и беше познат на мнозина. Следвайки темата от прочутата картина на Пол Гоген „Откъде сме? Кои сме? Накъде отиваме?“, която беше любим наслов в неговите лекции и книги, отдаваме почит към живота и делото на акад. Тодор Николов.

Академик Тодор Николов е роден на 26.02.1931 г. в с. Варанã (община Левски, Плевенска област). Получава начално образование в училищата на родното си село и в съседното с. Градище. Завършва гимназия в гр. Левски през 1949 г. Поради отказана от организацията на ОФ в с. Варанã служебна бележка за благонадеждност, през учебната 1949–1950 година работи като учител в началното училище „Васил Левски“ в родното си село. През есента на 1950 г. той е приет за студент по специалност „Геология“

в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Дипломира се през м. юни 1955 г. и веднага започва работа като геолог към Комитета по геология в Балканския проучвателен район. В началото на 1957 г. постъпва като младши научен сътрудник в Геологическия институт „Акад. Страшимир Димитров“ при Българската академия на науките. През 1966 г. защитава дисертация на тема „Стратиграфия на Долната Креда в част от Североизточна България“. В началото на 1967 г. получава степента „кандидат на геолого-минералогическите науки“ (днес ОНС „доктор“), а през 1968 г. е избран за старши научен сътрудник (дн. доцент).

През 1970 г. започва забележителната кариера на акад. Николов като университетски преподавател. Избран е за доцент в катедра „Палеонтология“ в Софийския университет, а от 1979 г. до пенсионирането си през 1996 г. е професор. В продължение на 20 години (1973–1993) ръководи катедра „Палеонтология“ (обединена от 1991 г. в катедра

„Геология и палеонтология“) и заема редица други отговорни ръководни длъжности: заместник-декан (1972–1979) и декан на Геолого-географския факултет (1979–1980); заместник-ректор на Софийския университет (1980–1987); член на Факултетния съвет (1970–1993) и на Академичния съвет (1979–1989) на Алма Матер. През 1983 г. проф. Николов защитава дисертация на тема „Стратиграфия на Долнокредната серия в Средиземноморската област“ и през 1984 г. получава научната степен „доктор на геолого-минералогическите науки“. През есента на същата година е избран за член-кореспондент на БАН, а в периода от 1988 до 1991 г. е член на Президиума на БАН. През 1994 г. е удостоен с почетната научна степен Doctor Honoris Causa на Университета „Пол Сабатие“ (Тулуза, Франция).

През месец юни 1996 г. Тодор Николов е избран за професор в Геологическия институт при БАН, а на следващата година – за действителен член (академик) на БАН. Оглавява секция „Палеонтология и стратиграфия“ (1999–2003), член е на научния съвет на института (1995–2010), а в периода 2004–2010 г. е и негов председател. Активната му научна дейност се разширява с избирането му за гост-професор и член на научния съвет в Географския институт при БАН (2004–2009). Заема престижната длъжност Председател на Отделението по природо-математически и инженерни науки при Събранието на академичите и член-кореспондентите в БАН (2001–2009).

Преподавателската работа на акад. Тодор Николов е изключително интензивна и разнообразна. Той е титуляр на лекциите по „Палеонтология“, „Биостратиграфия“, „Палеоекология“ и „Еволюционна палеонтология“ и е водил редица специални курсове на студенти от специалностите „Геология“, „Биология“ и „Археология“. Автор е на 15 учебника, методични ръководства и статии по организацията на висшето образование и науката. Под негово ръководство са защитени над 80 курсови и 50 дипломни работи. Сред неговите дипломанти изпъкват имената на Сава Джуранов, Стефка Даракчиева, Христо Пимпирев, Марин Иванов, Кристалина Стойкова, Алекси Попов, Емил Василев, Валери Сачански, Полина Павлишина, Вяра Минковска, Самуил Бенатов, Латинка Христова, като част от тях (Х. Пимпирев, М. Иванов, К. Стойкова, В. Минковска, С. Бенатов, Е. Василев, Л. Христова) защитават успешно дисертации под неговото научно ръководство, а по-късно се хабилитират в Софийския университет (доц. С. Джуранов, проф. Х. Пимпирев, проф. М. Иванов, доц. П. Павлишина) и в БАН (проф. К. Стойкова, доц. В. Сачански). При него са провели дългосрочни специализации и геолози от чужбина, като някои от тях днес са професори (А. Хорват и Е. Мисливец в Унгарския геологически институт). Освен в Софийския университет, акад. Тодор Николов е чел лекции и в редица чуждестранни университети: Дижон (1968, 1974); Тулуза (1974, 1990, 1994, 1996); „Пиер и Мария Кюри“, Париж (1990, 1994); Атина (1987); Тюбинген (1987); Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ (1980); Ленинградския университет (1989) и Elf Aquitaine (сега Total) (1974).

Научните изследвания и интереси на акад. Тодор Николов го водят в много страни по света: Европа (бивша Чехословакия, бившия СССР, Румъния, Франция, Италия, Унгария, Гърция, Полша, Швейцария, бивша Югославия, Германия, Турция, Испания, Белгия); Алжир; Мароко; Австралия, Нова Зеландия и Япония. Престижът на сериозен учен, който е утвърден през годините, му отреждат водещо място в екипите на редица международни научни проекти: ръководител на българския екип от българо-френския проект, който е част от Международната програма „Тетис“ на ЮНЕСКО (1986–1992); ръководител в проекти на Международната програма за геоложка корелация

(IGCP) [Projects 198 (1985–1990), 262 (1987–1990), 343 (1993–1996)] и Project “Geological Heritage of South-Eastern Europe” (1995–1999). Участвал е в много международни и национални научни конгреси, конференции и симпозиуми.

Научните интереси и приноси на акад. Тодор Николов обхващат широк спектър от геоложките науки: палеонтология и стратиграфия (долнокредна амонитна таксономия и стратиграфия, принципи и методи на стратиграфията, секвентна и събитийна стратиграфия); теория на еволюцията (фактори, закономерности и основни моменти в еволюцията на организмите, еволюция на екосистемите и на поведението, адаптация, кризи и катастрофални явления в геоложката история на Земята, влияние на орбиталните фактори върху геоложкия летопис); регионална геология и седиментология; палеоклиматология и палеогеография. Плод на научната му дейност са 12 монографии и книги, над 180 научни и над 120 научно-популярни статии, а също и резюмета на доклади от научни форуми, записки на геоложки карти, рецензии и интервюта. Научните му трудове са обект на над 2000 цитирания, от които над 1700 са в престижни международни и чуждестранни издания.

В годините на активната си преподавателска и научна дейност акад. Тодор Николов заема редица важни обществени длъжности у нас: член на Националния комитет по геология (от 1973 г.) и негов председател (1992–2009); член на Националния комитет по Международната програма за геоложка корелация (1975–1989); заместник-председател (1979–1987) и председател на Националната комисия по стратиграфия (1987–2002); член на СНС по геологически науки при ВАК (1978–1987; 1995–2006) и негов председател (1995–1998); член на Научната комисия по геологически и географски науки при ВАК (1980–1987); председател на Президиума на ВАК при Министерски съвет (1987–1990) и член на Президиума на ВАК (2006–2011); член на съвета по висше образование при МОИТ (1995–1998); член на УС на Фонд „Научни изследвания“ (1996–1999); председател на Програмния съвет на Българския антарктически институт (1998–2007).

Високата компетентност и уменията да носи отговорност, проявени още в ранните му години на учен, предопределят участието на акад. Тодор Николов в редколегиите на авторитетни български периодични издания, като: „Трудове върху геологията на България“ (1963–1967); „Известия на геологическия институт“ (1967–1970); „Списание на Българското геологическо дружество“ (1968–2000; секретар 1968–1970, главен редактор 1980–1982, 1998–2000); „Природа и знание“ (1985–2000); „Природа“ (1986–2000); „Палеонтология, стратиграфия и литология“ (1990–1993, главен редактор); *Geologica Balcanica* (1982–1993, член на редакционния съвет); „Геология и минерални ресурси“ (2014 г.); „Доклади на БАН“ (от 1996 г., главен редактор от 2006 г.). Той е бил и главен редактор е на поредицата „Фосилите на България“ (1990–2004).

Академик Тодор Николов е член на Българското геологическо дружество от 1955 г. (почетен член от 2005 г.), Българското природоизпитателно дружество (от 1962 г.), Френското геологическо дружество (от 1968 г.; чуждестранен асоцииран член от 1978 г.), Асоциацията на геолозите от парижкия басейн (от 1968 г.), Съюза на учените в България (от 1957 г.), Българското екологическо дружество (член-основател от 1999 г.), Националното географско дружество на САЩ (от 2007 г.), АМОПА (Франция) (от 1999 г.) и Сръбското геологическо дружество (почетен член от 2001 г.). Той е носител на много национални и международни отличия, сред които изпъкват: Юбилеен медал на Унгарския геологически институт (1976 г.); Почетен медал на Карловия университет в Прага (1980 г.);

Орден „Кирил и Методий“ I ст. (1982 г.); Златен медал на Университета „Пол Сабатие“, Тулуза (1994 г.); Почетен знак на Софийския университет със синя лента (1996 г.); Почетен знак на Съюза на учените в България за значителни научни постижения (2011 г.).

Академик Тодор Николов остави значима дия, но и голяма празнота в българската геология. Той беше известна личност и признат учен и ще остане завинаги в сърцата на всички, които го познаваха. Поклон пред светлата му памет!

*От редакционните колеги
на Списание на Българското геологическо дружество
и списание Geologica Balcanica*